

DOI: <https://doi.org/10.34768/r1.2022.v481.01>

ZOOM NA MŁODYCH, CZYLI EKSPŁORACJE NAUKOWE MARII ZIELIŃSKIEJ

Oddajemy do rąk Czytelników nietypowy tom Rocznika Lubuskiego *Młodzi w obliczu zmian społecznych w świecie globalnych ryzyk*. Jego odmienność tkwi zarówno w samej formule numeru, jak i jego celu – jest dedykowany naszej mentorce i koleżance – profesor Marii Zielińskiej. Okazją ku temu są jej jubileusze związane zarówno z pracą zawodową, jak i sferą prywatną – 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy zawodowej.

Do przygotowania tego dedykowanego numeru zaprosiliśmy Autorki i Autorów związanych z działalnością Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz badaczy zajmujących się problematyką młodzieży i pokoleń, którzy w swojej pracy naukowej mieli okazję współpracować z profesorem Marią Zielińską.

Dr hab. Maria Zielińska, prof. UZ jest absolwentką socjologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od początku swojej pracy naukowej i dydaktycznej związana była jednak ze środowiskiem zielonogórskim. Najpierw w Wyższej Szkole Pedagogicznej, a od 2001 roku z Uniwersytetem Zielonogórskim. Swoją pracę na WSP rozpoczęła jako członkini zespołu prof. Edwarda Hajduka, który w latach 1992-1996 oraz 2000-2003 był kierownikiem zespołu prowadzącego podłużne badania młodzieży polskiej i niemieckiej we współpracy z prof. Hansem Merkensem z Freie Universität w Berlinie. Efektem tej współpracy jest m.in. praca doktorska obroniona przez Marię Zielińską w 1995 roku na Uniwersytecie Wrocławskim. Monografia powstała na bazie dysertacji *Kariery zawodowe absolwentów wyższej uczelni: biograficzne uwarunkowania karier zawodowych – badania panelowe* (1997) wyznaczyła późniejszy kierunek rozwoju naukowego i zainteresowania badawcze Autorki. Profesor Maria Zielińska jest autorką, współautorką i redaktorką ponad 120 publikacji, w tym m.in. monografii poświęconych problemom młodzieży, wyznacznikom pokolenia oraz wyznacznikom karier zawodowych: *Gotowi na dorosłość? Projekty życiowe i zasoby społeczne pokolenia 2.0* (2020), *Ariergarda realnego socjalizmu. Społeczne biografie pokolenia stanu wojennego* (2006), *Studenci zielonogórscy u progu XXI wieku* (1999) oraz *Młodzi w czasach nieufności. Studenci zielonogórscy o sobie i innych* (2016).

Spośród licznych publikacji naukowych poświęconych omawianej problematyce chcemy skupić się na 3 monografiach, które doskonale ukazują ewolucję i rozwój zainteresowań badawczych Autorki, skupiających się wokół wskazanej problematyki młodzieży i kwestii pokoleniowych.

Pierwsza z nich to wspomniana już monografia z 1997 roku *Karier zawodowe absolwentów wyższej uczelni: biograficzne uwarunkowania karier zawodowych – badania panelowe*. Podstawą empiryczną analiz Autorki były tu badania panelowe przeprowadzane przez zespół pod kierunkiem prof. Edwarda Hajduka wśród studentów WSP w Zielonej Górze. Oś rozważań stanowi synteza socjologicznej teorii ruchliwości społecznej, koncepcji przebiegu życia i koncepcji biografii społecznych. Bohaterem zbiorowym rozprawy są współcześni młodzi inteligenci, którzy wchodzą w role osób dorosłych.

Druga, dojrzała już zarówno w sferze teoretycznej, metodologicznej, jak i koncepcyjnej monografia, stanowiąca podstawę procedury habilitacyjnej *Ariergarda realnego socjalizmu: społeczne biografie pokolenia stanu wojennego* (2006) to interesująco nakreślona panorama losów pokolenia stanu wojennego. Autorka w monografii podejmuje się odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu wydarzenia lat 80. XX wieku (stan wojenny, strajki, zmiana pod koniec lat 80.) wpłynęły na społeczne biografie pokolenia ludzi urodzonych w latach 50. i 60. ubiegłego wieku. I cytując samą Autorkę: „[...] monografia jest w istocie socjologicznym portretem pokolenia zwanego metaforycznie ariergardą realnego socjalizmu. Pokolenie to weszło w nową rzeczywistość III RP z bagażem doświadczeń, wartości, przekonań, a także zachowań ekonomicznych, konsumpcyjnych oraz sposobów działania właściwych i funkcjonalnych w poprzednim systemie”. (Zielińska 2006, s. 235). Co istotne, w omawianej monografii pojawia się już jasno zdefiniowane pojęcie pokolenia, będące konsekwencją analiz teoretycznych i operacjonalizacji w oparciu o poczynione wcześniej w naukach społecznych rozstrzygnięcia.

Liczne artykuły w czasopismach krajowych i międzynarodowych dotyczą głównie młodych dorosłych i kwestii pokoleniowych. Wspomnieć można choćby kilka pozycji: *Studenci polscy u progu XXI w. Autoportret* (2002), *Przynależność pokoleniowa jako explanandum zmian mentalności społecznej w okresie przeobrażeń systemowych* (2010), *Metodologiczne problemy w badaniach pokoleń. Wybrane zagadnienia* (2011), *W poszukiwaniu „nowej” teorii młodzieży. Uwagi wstępne* (2014), *Studia jako element biografii życiowej studentów* (2016a), *Patriotyzm jako postawa konstytuująca pokoleniową tożsamość* (2016b).

Najnowsza monografia to autorska conceptualizacja kategorii młodych dorosłych *Gotowi na dorosłość? Projekty życiowe i zasoby społeczne po-*

kolenia 2.0 (2020). Autorka proponuje wprowadzenie do analiz fazy życia pomiędzy 17 a 23 rokiem życia – nowej kategorii wyjaśniającej. Zatem jak wskazuje Maria Zielińska: „czas między 17/18 a 23 rokiem życia to w moim przekonaniu, nowa, odrębna faza życia. I nie jest o to opóźnianie, odraczenie czy odkładanie dorosłości, a właśnie nowa faza życia – dorosła młodość (*adult youth*), w której jest miejsce w bycie pomiędzy i najdłuższe niż dotąd eksplorowanie i eksperymentowanie, kiedy zgodnie z prawem jest się dorosłym (pełnoletnim) członkiem społeczeństwa [...] Faza ta w moim przekonaniu wyodrębniła się w cyklu życia już nie jako przejściowa, graniczna (liminalna), ale jako dodatkowa, odrębna. [...]” (Zielińska 2020, s. 306). I jak konstatuje Autorka, jej charakter oddaje określenie „przywilej dorosłości bez zobowiązań”.

Poza naukowym zainteresowaniem problematyką badań nad młodzieżą i pokoleniami Maria Zielińska stała się także liderką rozwijającej się w nowo powstałym Instytucie Socjologii WSP (od 1994 roku) – socjologii pogranicza oraz redaktorką i współredaktorką Serii Monograficznej *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej* (ukazało się 10 tomów w tej serii). W bogatej działalności naukowej i organizacyjnej profesor Marii Zielińskiej warto wskazać kilka obszarów:

- jest jedną z autorek Lubuskiego Sondażu Społecznego, będącego regionalną wersją Polskiego Generalnego Sondażu Społecznego;
- należała do grupy inicjatywnej założycieli Lubuskiego Ośrodka Badań Społecznych, który działał przy Wydziale Nauk Pedagogicznych i Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego;
- w latach 2004-2016 była dyrektorką Instytutu Socjologii UZ, przyczyniając się do osiągnięcia przez Instytut znaczącej roli w socjologicznym środowisku akademickim;
- była organizatorką i współorganizatorką wielu konferencji (także międzynarodowych), członkinią Rady Programowej Ogólnopolskich Zjazdów Socjologicznych (XIV OZS Kraków, XV OZS Szczecin, XVI Gdańsk), członkinią Komitetu Organizacyjnego XII OZS, a także Przewodniczącą Komitetu Organizacyjnego XIII OZS, który odbył się w Zielonej Górze;
- w latach 2006-2010 była członkiem Zarządu Głównego PTS, a w roku 2008 pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Towarzystwa;
- od roku 2011 była członkiem Zarządu Głównego Komitetu Badań nad Migracjami PAN;
- od roku 2016 pełni funkcję Sekretarza Naukowego Komitetu Socjologii PAN;

- jest jedną z inicjatorek (obok prof. Krystyny Szafraniec) powołania w ramach PTS – Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji i jej wieloletnią przewodniczącą.

Na szczególną uwagę zasługuje rola profesor Marii Zielińskiej w konsolidacji środowiska badaczy młodzieży w ramach PTS i Sekcji Socjologii Młodzieży i Edukacji. Poczynione przez Marię Zielińską ustalenia empiryczne i teoretyczne są podstawą wielu opracowań innych badaczy, a współpraca z licznymi ośrodkami naukowymi (Warszawa, Wrocław, Łódź, Kraków, Toruń) pozwala na ich popularyzację. W tym momencie warto także podkreślić współpracę ze środowiskiem badaczy ukraińskich. To właśnie relacje zawodowe i prywatne dwóch badaczek: profesor Zielińskiej i profesor Ludmiły Sokuriańskiej (Charkowski Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Karazina) przyczyniły się do realizacji wspólnych projektów badawczych.

Zaprezentowane artykuły w oddawanym do rąk Czytelnika tomie *Rocznika Lubuskiego* odzwierciedlają zainteresowania badawcze Auterek i Autorów. Poza pracą na rzecz Sekcji i obecności w różnych wspólnych inicjatywach naukowych łączy nas wspólny mianownik – niezwykła osoba – Maria.

Prezentowane w tomie teksty zostały zorganizowane w grupy tematyczne odpowiadające różnym wymiarom funkcjonowania młodych ludzi we współczesnym świecie. Przeobrażenia współczesnego świata, przepełnione ryzykiem o globalnym charakterze stanowią kontekst i tło wyznaczające sposób funkcjonowania młodych ludzi, stanowiąc poznawczo interesujące obszary – dotyczy to zarówno edukacji, rynku pracy, jak i aktywności zawodowej, procesów migracyjnych oraz ich konsekwencji, jak również ryzyk o charakterze cywilizacyjnym.

Tom rozpoczynają rozważania dotyczące sposobów definiowania młodzieży, czy szerzej – osób młodych. Marian Niezgoda w swoim tekście zastanawia się nad rolą młodzieży w procesie przemian społeczno-kulturowych ostatnich dwunastu dekad. Nakładając soczewkę pokoleniową na doświadczenia młodych ludzi i analizując kolejno charakterystyki pokoleń, Autor stawia tezę, że na przestrzeni lat można myśleć o nich jak o beneficjentach przeobrażeń.

Ewa Krzaklewska przedstawia studium empiryczne stanowiące refleksję nad koncepcją młodości z perspektywy młodych osób wchodzących w dorosłość. Stawiając młodość w opozycji do okresu dorosłości, pyta o to, jak jest ona przez nich rozumiana, przeżywana i pozycjonowana. Autorka traktuje młodość jako etap życia posiadający charakterystyki pozwalające na ich transmisję na inne momenty w życiu.

Ludmila Sokuryńska wraz z Borysem Golikovem swój artykuł poświęcili problematyce ewolucji ukraińskiej socjologii młodzieży. Autorzy stara-

ją się uwzględnić potrzebę systematycznego, pogłębionego spojrzenia na społeczno-kulturowe i ewolucyjne aspekty rozwoju socjologii młodzieży na Ukrainie, dlatego postawili sobie za cel analizę zarówno w perspektywie historycznej, jak i z uwzględnieniem aktualnych trendów.

Edukacyjne konteksty od lat stanowią przedmiot zainteresowania socjologów, którzy w swojej optyce zajmują się także młodzieżą. Dziś w obliczu reform systemów edukacyjnych, kontrowersyjnych decyzji polityków, pogłębiających się problemów demograficznych i pojawiających się ryzyk poświęcanie uwagi zagadnieniom w tej sferze wydaje się nabierać ogromnego znaczenia. Piotr Mikiewicz podejmuje rozważania dotyczące wzajemnego powiązania, czy szerzej próby dystynkcji pomiędzy socjologią edukacji a młodzieżą. Tekst stanowi refleksję dotyczącą potrzeby połączenia potrzeb analitycznych z wymaganiami współczesnej specjalizacji dyscyplinowej.

Piotr Długosz podjął analizę zdalnej edukacji w perspektywie teorii pola edukacyjnego Pierre'a Bourdieu. Wymuszoną ograniczeniami pandemicznymi edukację zdalną Autor traktuje się jako grę aktorów w polu edukacyjnym warunkowaną posiadanymi habitusami i kapitałami. Zastosowana teoria trafnie opisuje i odzwierciedla fenomen edukacyjny, który związany jest z istniejącymi nierównościami edukacyjnymi.

Refleksja dotycząca zdalnego kształcenia stanowi oś rozważań dokonanych w opracowaniu Romana Borysova. Na podstawie badania zrealizowanego wśród ukraińskich uczniów szkół średnich dokonana została przez Autora charakterystyka samego procesu edukacyjnego, wykorzystanych narzędzi, potencjałów do wykorzystania w przyszłości oraz szeregu ograniczeń.

Kolejny blok tematyczny dotyczy problemów funkcjonowania młodych w obszarze rynku pracy i ich aktywności zawodowej. Tomasz Kołodziej charakteryzuje sytuację młodych ludzi w Policji po 2005 r., lokując ją w kontekście kumulacji ryzyka wynikającego z globalnych zjawisk o niekorzystnym przebiegu i związanym z tym zagrożeniem poczucia bezpieczeństwa.

Karolina Messyasz swoje analizy lokuje w przestrzeni Łodzi, zastanawiając się nad funkcjonalnością kreatywności wśród młodych przedsiębiorców. Traktując kulturę jako jedną ze ścieżek dla realizacji założeń lokalnej polityki, Autorka próbuje dokonać rekonstrukcji podejmowanych przez badanych strategii zawodowych, sposobów mówienia o sobie i swojej pracy.

Ważnym obszarem analiz w badaniach poświęconych ludziom młodym są procesy migracyjne – zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Izabela Grabowska wraz z Agatą Jastrzębowską w swoich rozważaniach koncentrują się na zdobywaniu doświadczeń i transmisji umiejętności miękkich jako konsekwencji migracji zagranicznych przez młodych Polaków i Litwinów. Koncepcja rozważań Auterek bazuje na założeniu, że migracje

są naturalnym i bardzo istotnym komponentem tożsamości przedstawicieli młodego pokolenia w XXI wieku.

Z kolei Krzysztof Lisowski w swoim opracowaniu dokonuje przeglądu deklaracji młodych mieszkańców terenów projektowanego obszaru funkcjonalnego dotyczących ich planów edukacyjnych i zawodowych. Projekcje migracyjne są tu traktowane jako wyznacznik potencjału migracyjnego i sygnał dla polityków lokalnych w procesach strategicznego myślenia.

Młodzi ludzie stają dzisiaj przed wyzwaniami, trudnościami i problemami, których inne pokolenia doświadczały w ograniczonym zakresie. Społeczeństwo ryzyk, będące konsekwencją wielowymiarowego rozwoju cywilizacyjnego, technologicznego, czego skutkami są nieodwracalne zmiany, dotyka wielu obszarów życia młodych ludzi. Anna Wachowiak podejmuje w swoich rozważaniach problematykę domowej ekonomii w kontekście problematyki zrównoważonego rozwoju. Autorka, odwołując się do badań empirycznych wśród studentów, stara się odpowiedzieć na pytania: czy współcześnie bycie dzisiaj eko- to konieczność, czy raczej poziom indywidualnych preferencji i czy w domowej ekonomii następują jakieś widoczne zmiany.

Vira Kutytowa natomiast dokonuje charakterystyki autorefleksji traumatycznych doświadczeń wojny przez młodych Ukraińców. Szczęście jest jedną z najważniejszych wartości społecznych, a w ostatnich dziesięcioleciach analiza szczęścia jako społecznego wskaźnika dobrobytu kraju staje się jednym z głównych priorytetów w międzynarodowych porównawczych badaniach społecznych. Jednym z ważniejszych obiektów takich badań staje się właśnie młodzież.

Podjęty w niniejszym tomie przekrój perspektyw, analiz i ujęć teoretycznych dotyczących funkcjonowania młodych ludzi we współczesnym świecie polecamy Czytelnikom z nadzieją dostarczania inspiracji na drodze twórczego wiązania teorii i praktyki.

Do ostatniej chwili czekałyśmy na obiecany tekst profesor Krystyny Szafraniec. Niestety, nagła śmierć Pani Profesor przekreśliła nie tylko nasze plany, ale przede wszystkim pograżyła nas wszystkich w żalu i smutku. Szczególnie Marię Zielińską, która z Krystyną Szafraniec stanowiły opokę naszej Sekcji. Pozostaje pustka i ogromne zobowiązanie środowiska do kontynuowania prac Sekcji i badań nad młodzieżą.

*Beata Trzop
Dorota Szaban*

Literatura | References

- ZIELIŃSKA M. (1997), Kariery zawodowe absolwentów wyższej uczelni: biograficzne uwarunkowania karier zawodowych – badania panelowe, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- ZIELIŃSKA M. (1999), Badania wśród zielonogórskich studentów. Cele i problemy badawcze. Charakterystyka zbiorowości, [w:] Studenci zielonogórscy u progu XXI wieku, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- ZIELIŃSKA M. (2002), Studenci polscy u progu XXI w. Autoportret, [w:] Socjologiczne portrety grup społecznych, tom studiów i szkiców (II), red. Z. Zagórski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Acta Universitatis Wratislaviensis, Wrocław, s. 241-256.
- ZIELIŃSKA M. (2006), Ariergarda realnego socjalizmu. Społeczne biografie pokolenia stanu wojennego, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- ZIELIŃSKA M. (2010), Przynależność pokoleniowa jako explanandum zmian mentalności społecznej w okresie przeobrażeń systemowych, „Rocznik Lubuski”, red. J. Frątczak-Müller, A. Mielczarek-Żejmo, L. Szczegółka, Zielona Góra, 36(2), s. 245-263.
- ZIELIŃSKA M., SZABAN D. (2011), Metodologiczne problemy w badaniach pokoleń. Wybrane zagadnienia, „Rocznik Lubuski”, red. K. Szafraniec, M. Zielińska, Zielona Góra, 37(2), s. 33-47.
- ZIELIŃSKA M. (2014), W poszukiwaniu „nowej” teorii młodzieży. Uwagi wstępne, „Rocznik Lubuski”, red. M. Zielińska, Warszawa, 40(2a), s. 27-42.
- ZIELIŃSKA M. (2016a), Studia jako element biografii życiowej studentów, [w:] Młodzież w czasach nieufności. Studenci zielonogórscy o sobie i innych, red. M. Zielińska, D. Szaban, Fundacja Obserwatorium Społeczne Inter Alia, Zielona Góra, s. 24-52.
- ZIELIŃSKA M. (2016b), Patriotyzm jako postawa konstytuująca pokoleniową tożsamość, [w:] Kulturowe analizy patriotyzmu, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk, s. 49-78.
- ZIELIŃSKA M. (2020), Gotowi na dorosłość? Projekty życiowe i zasoby społeczne pokolenia 2.0, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa.